

Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

*Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences*

Cilt 3, Sayı 5, Kış/Aralık 2023

TÜRK MASALLARINDA OLAĞANÜSTÜ DAĞLAR

Extraordinary Mountains in Turkish Tales

İnceleme Makalesi • Review Article

DOI [10.5281/zenodo.10417105](https://doi.org/10.5281/zenodo.10417105)

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nbakirci@ohu.edu.tr, nedimbakirci@gmail.com

0000-0001-8672-9481

Geliş Tarihi/Received: 25.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 25.04.2023

Atıf/Citation

Bakırcı, N. (2023). Türk Masallarında Olağanüstü Dağlar. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (5), 1-21.

Kamu Yönetimi Enstitüsü
Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı kuruluşudur

Öz

Türk kültüründe geleneksel Türk dini çerçevesinde pek çok kült oluşmuştur. Bu kültürlerden biri de dağ kültürüdür. Gök Tanrı'ya en yakın mekânlar olarak tasavvur edilen dağlar, Türk inanç sisteminde kutsal sayılmış ve onlara tazim edilmiştir. Bunların dışında dağlar; yükseklikleri, yücelikleri, ihtişamları, başlarında karın, boranın eksik olmaması, üzerlerinde yaşayan hayvanlara barınma ve beslenme imkânları sunmaları, göçer evli Türk yaşam biçiminin vazgeçilmez bir unsuru olmuşlardır. Ayrıca uzaktan bakılınca insana küçüklüğünü ve güçsüzlüğünü hatırlatır, aşmak istenildiği zaman katlanılması gereken güçlükleri bulunur; bunun yanında akarsu, otlakları, ormanlarıyla insanoğluna özgürce bir hayat sunar.

Türk masallarında dağ denildiğinde ilk akla gelen Kaf Dağı'dır. Dünyayı çevrelediğine inanılan, cinlerin, perilerin ve devlerin yaşadığına inanılan, zümrütten olduğu düşünülen ve masallarda son derece önemli bir dağ olan Kaf Dağı, masallarda en çok kullanılan ve ismi zikredilen dağdır. Kaf Dağı'nın dışında masallarda anlaticıya bağlı olarak pek çok olağanüstü özelliklere sahip dağlar da yer almaktadır. Kaf Dağı ile ilgili olağanüstü özellikler bu dağlar içinde geçerlidir. Çünkü bu dağlarda Kaf Dağı gibi altın, mercan, zümrüt ve cevahirdedir. Çeşitli yaratıklar bu dağlarda yaşar. Kahraman bu dağlarda bulunan bir nesneyi elde etmek için çeşitli sıkıntılarla mücadele eder ve sonunda olağanüstü özellikte bu dağa ulaşır. Kahraman istenilen şeyi elde eder ve geri döner.

Bu makalede Türk masallarında yer alan Kaf Dağı gibi olağanüstü özelliklere sahip dağlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk masalları, Kaf Dağı, motif, olağanüstü, olağanüstü dağ.

Abstract

In Turkish culture, many cults have been formed within the framework of traditional Turkish religion. One of these cults is the mountain cult. Mountains, which were conceived as the closest places to the Sky God, were considered sacred in the Turkish belief system and venerated to them. Apart from these mountains; Their height, majesty, splendor, lack of snow and gusts on their heads, and providing shelter and feeding opportunities for the animals living on them have become an indispensable element of the nomadic married Turkish lifestyle. In addition, when viewed from afar, it reminds people of their smallness and weakness, there are

* Bu makale, 24-27 Kasım 2022 tarihleri arasında yapılan "Büyük Zafer'in 100. Yılı Anısına" 4. Uluslar arası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

difficulties that must be endured when one wants to overcome them; Besides, it offers a free life to human beings with its streams, grasslands and forests.

Kaf Mountain is the first thing that comes to mind when mountain is mentioned in Turkish tales. Kaf Mountain, which is believed to surround the world, is believed to be inhabited by jinn, fairies and giants, is thought to be made of emerald, and is an extremely important mountain in fairy tales, is the most used and mentioned mountain in fairy tales. Apart from Kaf Mountain, there are also mountains with many extraordinary features depending on the narrator in fairy tales. The extraordinary features of Kaf Mountain are also valid in these mountains. Because in these mountains, like Kaf Mountain, there is gold, coral, emerald and cevahir. Various creatures live in these mountains. The hero struggles through various difficulties to obtain an object found in these mountains and finally reaches this mountain with extraordinary properties. The hero gets what she wants and returns.

In this paper, it will be focused on mountains with extraordinary features such as Kaf Mountain in Turkish tales.

Keywords: Turkish tales, Kaf Mountain, motif, extraordinary, extraordinary mountain.

Giriş

İnsanlık, yaşama gücünü ve enerjisini yenilemek istediğinde kutsal mekânlara dâhil olma ve bu mekânlardan mümkün olduğunca faydalanma düşüncesini hep canlı tutmuştur. Bu nedenle de kutsal olduğuna inandığı bazı mekânları ziyaret etmiş ve buraları kutsal üreten merkezler olarak tanımlamıştır (Duymaz ve Şahin, 2008: 117). Bu inanışlar içerisinde kutsal kabul edilen dağ da önemli bir yere sahiptir. Dinlerde kutsal mekân anlayışının gelişmesine paralel olarak dağlar, ilah ya da ilahların ikamet veya tecelli mahali olduğuna yahut ulûhiyetle irtibata geçildiğine inanılan yerler olarak saygı görmüştür. Kutsal dağ kültürüne hemen hemen bütün kavimlerde rastlamak

mümkündür (Demirci, 2001: 144). Peygamberler tarihinde Tanrı, üç dağı üç elçiyle onurlandırdığını görürüz. Cudi Dağı Hz. Nuh, Turi Sina Dağı Hz. Musa, Hıra Dağı Hz. Muhammet (And, 2022: 33) vasıtasıyla kutsal dağ haline getirilmiştir. Hz Nuh'un gemisi Tufan sonunda Cudi Dağı'nın üstünde kalmıştır. Sina Dağı'nda Hz. Musa Tanrı ile konuşmuş, On Buyruk'u (Evamir-i Âşere) orada almıştır. Hıra Dağı'nda ise Hz. Muhammed Tanrı'dan ilk buyruğu almıştır. Bu dağa Cebel-i Nur da denir (And, 2022: 33).

Dinlerde mekânın kutsallığına paralel olarak dağların ayrı bir önemi vardır. Dağların kutsal oluşu ve onlara karşı tazimde bulunulması, Tanrı'ya en yakın yerler olarak kabul edilmeleri, daha gelişmiş dinlerde ise Tanrı'nın yüceliğini ve aşkınlığını sembolize etmelerinden ileri gelmektedir (Harman, 1993: 400). İlkel mitolojilerdeki yaygın anlayışa göre yeryüzü bütün kara parçalarının anası olan bu dağ (Kaf Dağı) merkez alınarak yaratılmış ve onunla gökyüzünden ayrılmıştır. Bu dağ, çadırı destekleyen direk gibi gökyüzünü taşımakta ve yeryüzünün dengesini korumaktadır (Demirci, 2001: 144).

Türkler de Tanrı'ya en yakın olan yerlerden biri olan dağları kutsal kabul etmiş ve kutsiyete bağlı olarak bu dağlara çeşitli isimler vermişlerdir. Çin, Bizans ve Arap kökenli bu kaynaklardan çıkan sonuca göre Türkistan'da (Orta Asya) Türklerin yaşadıkları hemen her bölgede mutlaka dağ kültü bulunmaktadır. Buralardaki dağların çoğu, Türkçede “mukaddes, büyük ata, büyük kağan” anlamına gelen Han Tanrı, Buztağ Ata, Sayın Ula vb. isimler taşımaktadır. Her boyun, her

oymağın kendine mahsus bir kutsal dağı olduğu gibi bunlardan oluşan birliklerin de ortak kutsal dağları bulunuyordu (Ocak, 1993: 401-402). Ocak'ın düşüncesine bağlı olarak Özkul Çobanoğlu'nun "Mitlere göre bazı dağlar belirli kabilelerin kökeni veya yaratıcısı tözü sayılırlar. Böylece belli bir kabilenin kökeni yine belirli bir dağa bağlanmış olur." (2001: 53) şeklindeki düşüncesi de dağların bazı boyların kökeni ile ilişkili olduğunu göstermektedir

Türklerde dağ, önemli bir yere sahiptir. Dağların azametli görünüşleri insanları kendine hayran bırakmış, kolay ulaşılamaması dağlar üzerine birçok inancın ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Bakırcı, 2015: 203). Bu inançlardan biri, dağların koruyucu ruh ve vatan olarak görülmesidir. Göktürklerin mukaddes yer su ile ifade ettikleri mefhum hem koruyucu ruhlar hem vatandır (İnan, 1995: 48). Göktürklerin Budun İnli, İduk Ötüken, İduk Baş, Tamak İduk adlı dağları takdis ederek, hepsine "ıduk yer su" demişlerdir. Altay Türk boylarında dağ kültü en önemli kült sayılmaktadır. Teleüt, Töles ve Abakan Türkleri yakınlarında bulunan dağlardan birini tanrı, koruyucu ruh ya da büyük ata sayarlar (İnan, 1998: 253). Dokuzuncu asırdan beri İslamiyet'in nüfuzu altında girmiş olan eski Bulgar sahasında yaşayan Kazanlı Türklerin Hocalartavı denen dağı takdis ederek kurbanlar kestikleri tespit edilmiştir (İnan, 1998: 253). Başkurtlar, Altaylıların bütün dağlarını takdis ettikleri gibi Ural dağlarını mübarek sayarlar (İnan, 1998: 257). Kazak-Kırgızlarda da Ulu Tav'daki Edige Tepesi mübarek sayılıp kurbanlar kesilmiştir (İnan, 1998: 258). Yer su

ruhlarının en önemli temsilcisi dağlar olduğu için dağlar hem koruyucu ruh hem de vatan olarak tasavvur edilmiştir. Aynı zamanda Türklerde bu düşünceden dolayı dağ kültü, Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült olarak kabul edilmiştir (Bakırcı, 2019: 371). Türklerde dağlar, Gök Tanrı'ya yakın olması ve bazen de ona ev sahipliği yapmasıyla kutsal mekânlar olarak kabul edilmiştir. Bu dağlar, evrenin merkezinde buldukları gibi kozmik bir işleve de sahiptirler. Ayrıca Türk mitolojisinde dağlar, etrafında yaşayan insanların koruyucusudur, onların vatan anlayışını şekillendiren en önemli tabiat varlıklarındandır (Duymaz ve Şahin, 2008:117).

Türk mitolojisinde, dağa sığınma ve dağı yurdun koruyucusu olarak görme çok yaygındır. Türklerde ayrıca yüksek dağların zirvesinin Tanrı'ya ulaştığı kabul edilir ve bunun için de bazı yüksek dağlara kurban kesilirdi (Ögel, 1998: 278). Altay kahramanlık destanlarında dağlarla nehirler çoğu zaman şıbee (kale, korunak) sıfatı taşımaktadır (Lvova, vd., 2013: 48-49). Abdulkadir İnan'a göre Türkler, yüksek dağ tepelerinin göklere yakın bulunması ve uzaklardan mavi renkte görünmesinin bu dağların Tanrı makamı olduğu inancının yerleşmesine sebep olmuş olabileceğini belirtir (1995: 49).

Ayrıca zirvesi bulutlara karışan dağlar Gök Tanrı inancı çerçevesinde Tanrı mekânı olarak kabul görmüş, bu dağlara yaklaşırken veya bu dağlarda avlanırken uyulması gereken birtakım kurallar ortaya çıkmıştır. Ögel'in de belirttiği gibi Türkler, Tanrı'yla ilişkili törenlerin çoğunu dağların zirvelerinde yapmışlardır. Hatta Katanov, Anohin ve Harva gibi çağdaş araştırmacılar, buralardaki Türk topluluklarında

yaşayan dağ kültürleri hakkında bilgi ve müşahedelerini bize aktarmaktadırlar. Onların verdiği bilgilere göre günümüzde Altaylardaki dağ kültü gelişerek göğün bizzat kendisinde bulunan ve ilahların mekânı olan kozmik bir dağ inancını doğurmuştur. Altaylı Tatarlara göre Tanrı Bayülgen yaldızlı semavi bir dağın üstünde oturmaktadır. Yakutlarda ise yine ilahların ikametgâhı olan -Eski Yunanlılardaki Olimpos gibi- kozmik bir dağın varlığına inanılmaktadır (Ocak, 1993: 402). Göktürklerin merkezi konumundaki Ötüken, aynı zamanda kutlu bir dağdır. “*Türkler arasında göğün direği kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunan Demir Dağ’ın yedi kat olduğuna inanılmaktadır.*” (Kalafat, 2010: 141). Doğu Türklerinden Ötüken, Batı Türklerinde ise Tanrı Dağları, Türklerin kutlu ve mukaddes dağlarından (Ögel, 1995: 439).

Dağlar tarih boyunca heybetli ve güçlü duruşlarıyla insanlarda saygı ve güven duygusu oluşturmuş, yalçın ve sarp tepeleriyle korku salmış, gizemli görünüşleri ile merak uyandırmıştır. Dağların bu sırlı yapıları aynı zamanda birçok metaforik anlatımlara konu olmuştur. Günümüzde atasözleri ve deyimler başta olmak üzere; şiir, türkü, ağıt; destan, masal, hikâye ve romanlarda olduğu kadar dağ motifli süslemelerin yer aldığı kıyafet kültürü ve el sanatlarında ve hatta ad verme geleneğinde dağ kültürünün izlerini görmek mümkündür (Ozan, 2016: 133). Dağlar Türk halkının gelenek ve göreneğine, yaşam biçimine yansıdığı gibi mitoloji, efsane, destan, masal, halk hikâyesi vb. anlatı türlerine, manilerine, ninnilerine, türkülerine, bilmecelerine ve

halk şiirine girmiş, halk edebiyatı ürünlerinin çoğunda önemli bir motif olarak yer almıştır (URL-1).

Türk Masallarında Yer Alan Olağanüstü Dağlar

Türk masalları çeşitli motiflerden oluşan bir türdür. Bu motiflerden biri de dağdır. Türk masallarında dağlar önemli bir yere sahiptir. Masallarda daha çok dağlar mekân olarak karşımıza çıkarlar. Masallarda kahramanlarının bazıları dağlarda yaşar. Suç işlediği düşünülen kahramanlar hep dağa bırakılır. Avlanmak için mutlaka dağa çıkılır. Kahramanlar hep olmayacak işler için dağların ardına gönderilirler. Bu dağların ardında veya tepesinde genellikle devler yaşar.

Dağ motifi Stith Thompson'ın Motif Index'inde D. Sihir ana motifi altında D932. Sihirli dağlar (Thompson, 1966 110) ile F. Olağanüstülükler ana motifi altında F751. Olağanüstü dağlar şeklinde kayıtlıdır (Thompson, 1966: 204). Olağanüstü dağlar motifinin alt başlıklarında ise F752.1. Altın dağlar, F752.2. Gümüş dağlar, F752.3.1. İnci dağlar, F752.3.2. Elmas dağlar, F752.4. Bakır dağlar şeklinde olağanüstü dağlar sıralanmıştır (Thompson, 1966: 204-205).

Türk masallarında mekân olarak yer alan dağların bazıları olağanüstü özelliklere sahiptir. Olağanüstü dağlar; bazen zümrüt, bazen elmas, bazen altın, bazen bakır, bazen gümüş, bazen inci bazen de mercan şeklindedir. Bu özelliklere sahip dağların koruyucuları da olağanüstü varlıklar olacaktır.

Hem İslam kültüründe hem Türk mitolojisinde hem de Türk masallarında olağanüstü dağlar içerisinde en önemli dağ Kaf Dağı'dır. Düz olduğu kabul edilen ve dünyayı çevreleyen dağın varlığını pek çok kaynakta görebiliriz. Taberi'ye göre Kaf Dağı parmağı saran yüzük gibi arzı çevrelemekte ve onu sabit tutmaktadır; ona ulaşmak için dört ay süren karanlık bir mesafeyi kat etmek gerekmektedir. Bu dağın rengi zümrüt yeşili ve mavidir; gökyüzü rengini ondan almıştır. Bütün dağlar ona bağlı olduğundan yeryüzünün sürekli sallanmasını engellemektedir (Demirci, 2001: 144). Dünyanın çevresinde Bahr-ı Muhit bulunur, pis kokulu bir sudur. Burası kapkaranlık olup, kimse kıyısını göremez. İşte Kaf Dağı bu suyu çevreler, böylece dünyayı da sınırlar. Burada beş dağ daha vardır. Dünyadaki öteki dağlar bunlarla birleşir (And, 2022: 34). Kur'an'da Kaf suresindeki kozmolojik ayetlerden (50/6-7) ve İbn Abbas'a dayandırılan, "Allah Teala arzın peşinden onu kuşatan bir deniz, onun arkasından da bir dağ yaratmıştır ki ona Kaf denir. Gökyüzü onun üzerine sarkmaktadır..." şeklindeki bir rivayetten hareketle bu sureyi Kaf Dağı'yla ilişkilendirenler olmuştur (Demirci, 2001: 144).

Hz. Ali'nin mucizeleri arasında Selman'ı Farisi'yle Kaf Dağı'na gitmesi de vardır. Dağa gece varan Hz. Ali, iki Kaf Dağı'nın gerisindeki Cebel Gah ile Cebel Sah'a çıkar. Orada yetmiş bin kent, her kentte yetmiş bin cami bulurlar. Her birinde Hz. Ali ibadeti yönetmiştir. Başka bir rivayette ise Hz. Ali ünlü kılıcı Zülfükar'ı çektiğinde Kaf Dağı titrermiş (And, 2022: 34)

Kaf Dağı'nın arkasındaki bölgenin meleklerle dolu olduğu, ötesinde başka âlemlerin bulunduğu, bunlardan birinin altından, yetmişinin gümüştten, yedisinin de miskten yaratıldığı, her birinin 10.000 günlük yol uzunluğunda olduğu ve buralarda meleklerin veya cinlerin oturduğu rivayet edilmektedir (Demirci, 2001: 144). Bazı kaynaklarda Kaf Dağı'nın öte yanında Yecüc ve Mecüc yaşamaktadır. Bunların dilleri törpü gibi ve her gece dağı dilleriyle yalamaktadır. Eğer İskender seddini yapmamış olsaydı bunlar çoktan Kaf Dağı'nın ötesine çıkmış olurlardı (And, 2022: 34). Hatta Araplarda "Anka", İrânlılarda "Simurg", Türklerde "Zümrüdüanka" dedikleri mitolojik kuş, Kaf Dağı'nın tepesinde köşke benzeyen bir yuvada yaşamaktadır (Demirci, 2001:145).

Kaf Dağı'nın yakınında Zulmet denen bir bölge vardır, burada abı hayat bulunmaktadır. Hz. Hızır bu sudan içen birkaç kişiden biridir (And, 2022: 34).

Bu kadar farklı özelliklere sahip olan Kaf Dağı masallarda en çok kullanılan bir dağdır ve masal dağı olarak adlandırılır. Pek çok olağanüstü varlıkların yaşadığı bu dağ, masallarda genellikle devlerin mekânıdır. Kahramanlar Kaf Dağı'na yani devlerin yaşadığı mekâna çeşitli nesnelere getirmek için gönderilirler. Bu dağda kahraman her türlü olağanüstü durumla karşılaşabilir.

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva adlı masalda kız erkek kılığına girerek bir ülkeye gelir. Ülkenin padişahının ciğerini dev yiyecektir. Atının yardımıyla kız devi öldürür. Devi öldürenin bu kız olduğu

anlaşılınca padişah “Dile benden ne dilersem” der. Bunun üzerine kız, padişahın kırmızı elbiseli kızıyla evlenmek istediğini söyler. Padişahın kızının evlenme isteği ise Kaf Dağı’ndaki devin aynasının getirilmesidir. Kız yine atının yardımıyla Kaf Dağı’na gider devler uyuyorken aynayı alıp atına biner ve oradan uzaklaşır. Devler kıza yetişemeyince “Kızsan oğlan, oğlansa kız olasin” diye beddua ederler. Devlerin bedduası neticesinde kız oğlana dönüşür (Dalğar, 2010: 130-131). Masalda kıyafet değiştirip erkek gibi davranan kızın, padişahın kızıyla evlenmek için Kaf Dağı’nın ardındaki devin aynasını getirmesi gereklidir. Kız, devin aynasını alıp dönerken devler kıza beddua eder. Bunun üzerine kız, oğlana dönüşür. Kaf Dağı, masalda hem devlerin yaşadığı bir yer olarak anlatılmış hem de burada yaşayan devlerin bedduası sonucunda kızın, erkeğe dönüşmesi gerçekleşmiştir.

Üç Yumurtanın Şerri adlı masalda ise Kaf Dağı’nda üç yumurta vardır, o yumurtaların koruyucusu da devlerdir. Masalda, padişahın oğlu çeşme başında yaşlı bir kadının testisini taş atıp kırınca kadın “İnşallah üç yumurtanın şerrine uğrarsın.” diye padişahın oğluna beddua eder. Bir zaman sonra padişahın oğlu bu üç yumurtanın Kaf Dağı’nın ardında olduğunu ve devler tarafından korunduğunu öğrenir. Padişahın oğlu Kaf Dağı’na gider ve çeşitli maceralardan sonra üç yumurtayı bulur. Üç yumurtadan dünya güzeli kızlar çıkar. Oğlan, iki yumurtayı yolda kırınca içinden çok güzel kızlar çıkar ancak su olmadığı için kızlar ölür. Üçüncü yumurtayı subaşında kırar ve kıza su içirince kız hayatta kalır (Tunç, 2008: 170-171).

Türk mitolojisinde her dağın bir iyesi yahut sahibi vardır. Bu iyeler dağların koruyucusu veya bekçisidir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başladığı XI. yüzyıldan itibaren buradaki bazı dağlar ve yüksek tepeler de dağ kültürüne konu olmuş, buraları tıpkı Türkistan'da olduğu gibi, ancak bu defa İslami bir görünüm altında mübarek mekânlar olarak telakki edilmiş, özellikle Bektaşî ve Alevî zümreler tarafından büyük bir önemle takdis edilmeye başlanmıştır. Bu takdis olayı, yine Türkler arasında çok köklü bir inanç olan atalar kültürü sayesinde âdetâ halk Müslümanlığının temeli haline gelmiş bulunan evliya kültürü ile birleşerek sürdürülmüş ve halen de aynı kuvvette devam ettirilmektedir (Ocak, 1993: 402). Bu düşünceye bağlı olarak dağ ve tepebaşları asırlardır Anadolu'da halkın takdis ettiği, kimliği bilinmeyen evliya mezar veya türbeleriyle donatılmıştır. Anadolu'nun hangi yerleşim yerine gidilirse gidilsin mutlaka bir dağ veya tepebaşında bir yatır veya türbeye rastlamak mümkündür (Bakırcı, 2021: 348). Türk dünyasında anlatılan destan ve efsanelerde dağların iyelerinden söz edildiğini biliyoruz. Anadolu'da da Tahtacı Türkmenler arasında Bolkar Dağı ile ilgili anlatılan efsanede dağ iyесinden söz edilir. Bolkar Dağı adlı efsanede de Bolkar Dağı'nın iyesi olarak Bozoğlan gösterilmektedir (Alptekin, 2014: 86-87). Hem Ağlayan Nar ile Gülen Ayva adlı masalda hem de Üç Yumurmanın Şerri adlı masalda Kaf Dağı'nın koruyucusu veya iyesi devler olduğu söylenebilir. Çünkü kahraman tedbirli olmadığı takdirde Kaf Dağı'na çıkan kahramana devlerin zarar vereceği görülmektedir. İyelere saçını sunulmazsa insana zarar vereceğini biliyoruz. Masallarda da saçını yerine geçecek olay, anne

devin memesinden süt emmektir. Üç Yumurtanın Şerri adlı masalda kahraman anne devin memesinden süt emer. Bu hareket hem kahramanın devin oğlu olmasını sağlamış hem de devin kahramana zarar vermesini engellemiştir.

Şahmaymun Kadın adlı masalda masal kahramanı evlendiği peri kızının kürkünü yakınca Şahmaymun padişaha “Oğlun der ayağına demir çarık giysin eline demir asa alsın, beni Kaf Dağı’nın arkasına aramaya gelsin” diyerek kuş olup Kaf Dağı’na doğru uçar (Tunç, 2008: 168). Kahraman karısını aramak için çeşitli maceralardan sonra Kaf Dağı’na ulaşır ve oğlan orada karısını bulup mutlu bir hayat sürer. Kaf Dağı’nda yaşayan olağanüstü varlıklardan biri de perilerdir. Masalda oğlanın evlendiği kız, peri kızıdır ve o kız Kaf Dağı’nda yaşar.

Rüzgâr Dev adlı masalda küçük oğlan, karısını kaçıran devin peşine düşer. Küçük oğlan çeşitli maceralardan sonra Rüzgâr Dev’in sarayına varır. Oğlan, karısını alarak oradan uzaklaşır. Rüzgâr Dev, kadının evde olmadığını görünce rüzgâr gibi oğlana yetişir ve oğlanın bütün kemiklerini kırar. Kadın kemikleri kırılan oğlanı atın terkesine koyar. At, oğlanı eniştesi kuşlar padişahının evine götürür. Bunun üzerine kuşlar padişahı adamlarından Kaf Dağı’nın ardındaki hayat suyunu getirmelerini ister. Yaşlı ve bilge ak bir kuş bu işe talip olur. Ak kuş, Kaf Dağı’nın ardındaki hayat suyunu bularak getirir ve bu hayat suyu sayesinde oğlan dirilir (Dağı, 2016: 211-212). Masalda abı hayatın Kaf Dağı’nda bulunduğu görülmektedir. Daha önce abı hayatın Kaf Dağı’nda olduğundan ve Hz. Hızır’ın Kaf Dağı’ndaki abı hayattan

içtiğinden bahsedilmişti. Bunun dışında çeşitli kaynaklarda da Hz. Hızır ve abı hayattan bahisler vardır. İskender ile Hz. Hızır'ın karanlıklar ülkesine yani Kaf Dağı'na abı hayatı aramaya gidişlerine dair çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır (Ocak, 2007: 36). Bu hikâyelerin anlatıldığı İskendername'lerde abı hayatı Hz. Hızır'ın içtiği ifade edilmektedir. Kehf Suresinin 60 ile 82. ayetlerinde (Yazır, 1997: 395-409) Hz. Musa'nın abı hayatı aradığından ve Hz. Hızır'la yolculuğundan bahsedilmektedir. Hz. Musa'nın yardımcısıyla tuzlu balığın canlandığı yere geldiklerinde ilimle donatılmış bir adamla karşılaştığı dikkate alınırsa o adamın Hz. Hızır olduğu ve abı hayatı içtiği yorumlanabilir.

Kaf Dağı'nın dışında masalarda yer alan dağların olağanüstü oluşları çeşitli madenlerden meydana gelmeleri ile ilgilidir. Bu madenler arasından bakır, gümüş, altın, cevher, elmas, inci, mercan gibi madenler yer alır. Kahramanlar çeşitli sebeplerle bu dağlara gider veya götürülür.

Peynir Tulumu adlı masalda peynir tulumu padişahın kızlarına sırayla talip olur. Padişah kızlarını kırk küp gümüş, inci ve altın karşılığında oğlana vermeye razı olur. Fakat padişahın büyük ve ortanca kızı peynir tuluğu oğlanla alay eder ve birlikte olmak istemezler. Küçük kız ise kaderine razı olur. Tuluk oğlan aslında çok yakışıklı bir delikanlıdır. Kıza sırrının kimseye söylememesini tembih eder. Buna rağmen küçük kız, ablalarına kocasının aslında çok yakışıklı biri olduğunu söyler. Sırrı ifşa olan oğlan ortadan kaybolur. Kız kocasını aramak için önce gümüş dağına, sonra inci dağına ve daha sonra da altın dağına gider. Altın dağında kocasını bulur (Bozlak, 2007: 374-377). Bu

masalda Kaf Dağ'ı yerine olağanüstü gümüş, inci ve altın dağından, peri kızı yerine peri padişahından söz edilmiştir. Şahmaymun Kadın adlı masalda olduğu gibi Peri padişahının oğlu da olağanüstü bir dağda yaşamaktadır. Kız, kocası ortadan kaybolunca onu aramak için sırayla gümüş, inci ve altın dağına uğrar. Sonunda kocasının altın dağında olduğunu görür ve oğlanla mutlu bir ömür sürer.

Fes Padişahı adlı masalda bakır, gümüş ve altından dağlar yer almaktadır. Fes padişahının karısı padişahın takımlarını giyip atına atlar ve bakır dağına varır. Ardından gümüş ve altın dağını aşarak amacına ulaşır. Karısını takip eden Fes padişahı da bakır dağdan, gümüş dağdan ve altın dağdan birer parça alıp evine döner (Alptekin, 2002: 283). Padişah, kendisinden habersiz iş yapan karısını cezalandırır ve dağlardan getirdiği değerli madenlerle hazinesini daha da zenginleştirir.

Kuş Padişahı adlı masalda dağ cevherdendir. Masal kahramanı bir geyiğin peşinden İstanbul'a gider. Orada Hoca Tarzan'la karşılaşır. Hoca Tarzan, oğlana geyiği göstereceğine dair söz verir. Oğlanı bir hayvan ölüsünün içine sokar ve oğlandan orda ne görürse kendisine anlatmasını ister. Hayvan ölüsünün bulunduğu yer bir dağdır ve bu dağ ise cevherdendir. Oğlan dağdan taş diye cevherleri Hoca Tarzan'a doğru yuvarlar. Hoca cevherleri alıp oradan uzaklaşır, oğlan ise geyiği aramak için cevher dağında kalır (Alptekin, 2022: 372). Melikşah adlı masalda Melikşah dünya güzeliyle evlenmek için cadı karısının vadini yerine getirmek için soyunup bir atın karnına girer. Cadı karısı atın karnını diker. Kuşlar Melikşah'ın içinde bulunduğu atı alıp bir dağın

başına çıkarırlar. O dağ elmas, altın ve incidendir. Kadın, Melikşah'a bağırıp taşları kendisine doğru atmasını ister. Kahraman da denileni yapar. Kadın elmas, altın ve incileri alıp oradan uzaklaşır. Melikşah dağda gezerken serçe kemiğinden yapılmış bir saray görür (Sakaoğlu, 2002: 398-399). İnci Mercan Dağı adlı masalda da aynı durum söz konusudur. Kahraman; zengin olmak için padişahın adamlarının dediği gibi bir atın karnına girer ve kargalar atı inci-mercan dağına çıkarırlar. İnci mercanları aşağı atan adam dağdan inemez (Şimşek, 2001: 199). Padişahın Öfkesi adlı masalda ise bir adam padişaha karşı büyük bir suç işler. Bunun üzerine padişah ölen atının karnına suçlu adamı koydurur. Kuzgunlar leşi bir dağın tepesine çıkarırlar. Kuzgunlar atın karnını delince adam bir kuzgunun ayağına sıkıca tutunur ve kuzgun adamı altından bir dağa götürür (Bakırcı, 2010: 293-294).

Kuş Padişahı, Melikşah, İnci Mercan Dağı ve Padişahın Öfkesi adlı dört masalda da hile ile çeşitli madenlerden oluşan olağanüstü dağlara çıkarılan kahramanlar orada karşılaştıkları dünya güzeli peri kızlarından biriyle evlenip memleketlerine geri dönerler. Bu masallarda dağlar, Kaf Dağı gibi çeşitli değerli madenlerden ve bu dağların peri kızlarına mekan olduğu görülmektedir.

Sonuç

Türkler, yüksek olmayı Tanrı'ya özgü bir nitelik olarak kabul etmişler, insanların ulaşamadığı yüksek bölgelere, yani dağlara Tanrı'ya özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklar

tanımışlar ve bu tür bölgelerin ancak Tanrı'nın mekânı olabileceğine inanmışlardır. Dolayısıyla dağlar, Tanrı'ya en yakın mekânlar olarak düşünüldüğü için Türk inanç sisteminde kutsallaştırılmış ve çeşitli zamanlarda dağlara saygı gösterilmiştir. Bu kutsallığın ve tazimin dışında Türklerin yaşam tarzında yükseklikleri, yücelikleri, ihtişamları, geçit vermeyişleri, üzerlerinde yaşayan bütün canlılara barınma ve beslenme imkânları sunmaları geçmişten günümüze dağların vazgeçilmez bir kült olmasını sağlamış ve bu kutsiyet, diğer halk anlatmalarında olduğu gibi dağların masalarda yer almasına imkân vermiştir. Türk masallarında dağlar genellikle olağanüstü özelliklerle yer almış ve masalarda dağ denildiğinde ilk akla gelen Kaf Dağı olmuştur. Dünyayı çevrelediği ve üzerinde cinlerin, perilerin, devlerin yaşadığı düşünülen Kaf Dağı, masalarda en çok kullanılan ve ismi zikredilen dağdır. Kaf Dağı'nın dışında masalarda anlatıcıya bağlı olarak pek çok olağanüstü özelliklere sahip dağlar da yer almaktadır. Bu dağlar Kaf Dağı gibi altın, bakır, gümüş, inci, mercan, zümrüt, elmas ve cevahirdendir. Dev, peri ve cin gibi tabiatüstü varlıklar bu dağlarda yaşar. Özellikle devler bu dağların koruyucusudur. Masal kahramanı bu dağa ayak bastığında devler, ona zarar vermek ister, kahraman ise devlerin zararını önlemek için olağanüstü yollara başvurur. Kahraman bu dağlarda bulunan bir nesneyi elde etmek için çeşitli sıkıntılarla mücadele eder ve sonunda olağanüstü özellikte bu dağa ulaşır. Kahraman istenilen şeyi elde eder ve mutlu sona ulaşır.

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat (2002), *Taşeli Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, Ali Berat (2014), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.

And, Metin (2022), *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bakırcı, Nedim (2010), *Kırım Tatar Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.

Bakırcı, Nedim (2015), “Ignacz Kunos’un Derlediği Masal Metinlerinde Yer Alan Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6 (20), 183-210.

Bakırcı, Nedim (2019), “Dadaloğlu’nun Şiirlerinde Dağ Kültü”, *Toroslardan Tanrı Dağlarına Türk Halk Biliminin Ulu Çınarı*, Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı, (ed. Esmâ Şimşek, Hatice İçel, Selçuk Peker, Atiye Nazlı), Konya: Kömen Yayınları, s. 369-379.

Bakırcı, Nedim (2021), “Elazığ-Harpüt Türkülerinde Dağ Kültü”, *Doğan Kaya Armağanı*, (ed. Serhat Sabri Yılmaz, Hakan Çelikten, Esra Kaan Çelikten) Cilt I, Sivas: Vilayet Kitapevi, s. 345-358.

Bozlak, Ümmü Gülsüm (2007), *Erdemli Masalları*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çobanoğlu, Özkul (2001), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Cilt 1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Dağı, Fahri (2016), *Gâvur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.

Dalğar, Esra (2010), *Bucak Masalları*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Demirci, Kürşat (2001), “Kafdağı”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 144-145.

Duymaz, Ali-Şahin, Halil İbrahim (2008), “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (19), Haziran, 116-126.

Harman, Ömer Faruk (1993), “Dağ”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 400-401.

İnan, Abdulkadir (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdulkadir (1998), *Makaleler ve İncelemeler*, II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Lvova, E.L., Oktyabrskaya, İ.V. Sagalayev, A.M., Usmanova, M.S. (2013), *Güney Sibiryâ Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*,

Kainat ve Zaman-Nesneler Dünyası, (çev. Metin Ergun), Konya: Könem Yayınları

Ocak, Ahmet Yaşar (1993), “Eski Türklerde Dağ Kültü”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 401-402.

Ocak, Ahmet Yaşar (2007), *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Ozan, Meral (2016), “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”, *Türk Mitolojisine Giriş*, (Editörler Fatma Ahsen Turan-Meral Ozan), Ankara: Gazi Kitapevi.

Ögel, Bahaeddin (1995), *Türk Mitolojisi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1998), *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Şimşek, Esmâ (2001), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, II. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Thompson, Stith (1966), *Motif Index of Folk Literature*, Cilt II, Bloomington-London: Indiana Uviversity Press.

Thompson, Stith (1966), *Motif Index of Folk Literature*, Cilt III, Bloomington-London: Indiana Uviversity Press.

Tunç, Talha (2008), *Manisa Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

URL-1: Yardımcı, Mehmet (1998), “Halk Edebiyatı Ürünlerinde Âşıkların Dilinde ve Köroğlu’nda Dağ”, *Bolu’da Halk kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (10-11 Ekim 1997)*, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_koroglu_dag.pdf (Erişim Tarihi 08.11.2022).

Yazır, Elmalı Hamdi (1997), *Hak Dini Kur’an Dili*, 5. Cilt, İstanbul: Yenidoğan Yayın Dağıtım.